

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СІМ'Ї ЯК ОДНЕ ІЗ ЗАВДАНЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ПАТРОНАЖУ

У статті проаналізовані завдання педагогічного патронажу щодо формування соціально-педагогічної компетентності сім'ї у процесі виконання нею виховної функції. Компетентність батьків у вихованні своїх дітей сприяє розвитку сприятливого психолого-педагогічного клімату сім'ї та її повноцінному функціонуванню у змінюваних життєвих ситуаціях.

Ключові слова: сім'я, компетентність, соціально-педагогічна компетентність, виховання, виховна функція, педагогічний патронаж, педагогічна культура.

Постановка проблеми. Зменшення уваги суспільства до проблем виховання нового покоління призвело до надзвичайно несприятливих соціальних наслідків, серед яких основні: зростання підліткової наркоманії; раннє материнство та позашлюбні діти; криміналізація і злочинність неповнолітніх; насильство стосовно дітей у сім'ї, соціальне сирітство. На жаль у сім'ї сьогодні проблеми виховання відсуваються на другий план, поступаючись більш значимій проблемі – звичайного виживання дітей та дорослих. Школа за цих же об'єктивних обставин обмежує свою діяльність виконанням першочергової функції: надати дітям знань.

А відтак, за результатами перманентних реформ в Україні, сім'я опинилася в нетиповій педагогічно-виховній ситуації, яка не має історичних аналогій. Відомо, що батьки дітей-школярів складають вікову групу 30-49-річних представників суспільства, які до вказаного віку повинні вже досягти відповідної стабільності соціального і професійного становища та мати впевненість у завтрашньому дні. Однак, перебудова у значній частині батьків зруйнувала їх стереотипи самосприймання, поселила в них невпевненість та сформувала неадекватну самооцінку. І відповідно, ці фактори призвели до виникнення нових проблем виховного характеру. Невпевнені в собі батьки перестають бути авторитетом та зразком для наслідування у своїх дітей. Діти не звертаються до таких батьків за порадою і допомогою, вважаючи їх не компетентними і не здатними до виживання у нових умовах.

Проте сім'я, як основний інститут будь-якої суспільної системи, має високу здатність пристосовуватись до нових життєвих умов. Наразі для сім'ї надзвичайно актуальним є її повноцінне функціонування у важливих життєвих ситуаціях і особливо компетентність у вихованні своїх дітей. У цьому сім'ї здатен допомогти професійний фахівець – соціальний педагог, реалізуючи принципи соціально-педагогічного патронажу.

Аналіз літератури свідчить, що сучасним соціальним проблемам сім'ї та вихованню дітей присвячені дослідження Т. Алексєєнко, Л. Волинськ, І. Зверєвої, І. Трубавіної; реалізації сім'єю виховної функції – Ю. Василькової, Н. Заверико, А. Капської, Г. Лактіонової, Л. Міщик. Дослідженню концептуальних засад компетентності людини присвячені праці М. Рижакова, Л. Сохань, О. Холостової, С. Шишова та ін. У зв'язку з необхідністю підсилення уваги до виховної функції сім'ї і особливо до компетентності батьків у сімейних стосунках привертає увагу поняття "соціально-педагогічна компетентність" як дієва сукупність знань про виховний потенціал сім'ї, про ефективне виконання виховної функції та оволодіння інтелектуальними інструментарієм у вирішення виховних завдань.

Мета даної статті полягає у дослідженні формування соціально-педагогічної компетентності сім'ї у процесі реалізації соціальним педагогом завдань педагогічного патронажу.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науці і практиці немає однозначного підходу щодо визначення поняття "компетентність". Зарубіжні дослідники під компетентністю розуміють "поглиблені знання", "стан адекватного виконання завдання", "здібність до актуального виконання діяльності" тощо[4]. У вітчизняній літературі компетентність визначається як: певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно та відповідально; здібність і вміння виконувати певні трудові функції; наявність широкої загальної та спеціальної ерудиції; підготовленість і здатність суб'єкта до виконання завдань й обов'язків повсякденної діяльності; потенціальну готовність розв'язувати завдання "зі знанням справи"[2]. Таким чином, компетентність може визначатися як рівень досягнень індивіда у сфері певної компетенції. Ми ведемо мову про наявність компетенції, якщо індивід володіє навичками, достатніми для реалізації завдань, які поставлені перед ним у повсякденному житті.

Особливо актуальним формування соціальної компетентності, у плані ефективної моделі дій, є для батьків, як продуктивних агентів впливу на виховний процес у сім'ї та за її межами. На жаль самі батьки, з ряду суб'єктивних або й об'єктивних причин, не взмозі самостійно підвищити рівень батьківської

компетентності. А відповідно сім'я потребує особливої підтримки соціальних педагогів, яка може бути достатньо ефективно реалізована у процесі вирішення завдань соціального патронажу. Особливо доречною буде така діяльність, яка спрямована на формування найбільш важливих рівнів батьківської компетентності у виховній діяльності – виховний потенціал і педагогічна культура.

У словнику з соціальної роботи поняття "патронаж" визначається як "соціальна робота, спрямована на забезпечення соціальної опіки і допомоги соціально-незахищеним верствам населення з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу" [3]. Ми розглядаємо патронаж як "діяльність по наданню адресної підтримки й різноманітних соціальних послуг, що надаються на тривалій основі сім'ям і дітям, що потрапили у важку або небезпечну, кризову ситуацію, але об'єктивно не володіють здатністю або втратили можливість самостійно її перебороти" [1]. Патронаж сім'ї носить інтегративний характер: будь-який його вид спрямований як на поліпшення фізичного та психологічного благополуччя клієнта, так і на підвищення соціально-психологічного тону сім'ї та формування атмосфери довіри, взаєморозуміння, а також на навчання і виховання членів сім'ї. А відтак, аналізуючи зміст та види патронажу сімей та дітей, ми прийшли до висновку, що саме в ході такої діяльності соціальний педагог зможе допомогти батькам у формуванні і розвитку їх виховного потенціалу, педагогічної культури та батьківської компетентності у реалізації виховної функції.

У ході соціально-педагогічного патронажу, стосовно обраного нами напрямку діяльності, здійснюється реалізація наступних завдань:

- організація цілеспрямованої фахової допомоги сім'ї у вирішенні її соціальних і психолого-педагогічних проблем;

- допомога сім'ї у створенні оптимальних умов виховання дитини відповідно її віку, індивідуальних особливостей та потреб вікового і всебічного розвитку;

- формування соціально-педагогічної компетентності сім'ї – набуття членами сім'ї соціально-педагогічних знань і навичок, достатніх для реалізації завдань повсякденного життя, які виникають під час спілкування з оточенням.

На жаль, нині спостерігається збіднення сімейних та руйнування родинних зв'язків і це не може не впливати на стан сучасної сім'ї та розвиток у ній дітей. Адже саме через сім'ю дитина залучається до культури, набуває людських цінностей, переконань, моделей рольової поведінки, які формують її подальші життєві вчинки, життєсприйняття. Отже, побачити справжню картину сімейного життя можна лише відвідавши місце її проживання, поспілкувавшись із членами родини. Тільки тоді й визначається рівень родинних стосунків, соціально-педагогічної компетентності батьків та умови перебування дитини в сім'ї. І відповідно, оперуючи об'єктивною інформацією, соціальний педагог планує зміст та методи роботи з батьками у ході патронажу сім'ї.

Причинами недостатнього рівня соціально-педагогічної компетентності сім'ї можна вважати: відсутність цілеспрямованої, поетапної, організованої системи виховання майбутніх батьків, їх підготовки до виконання соціальних ролей чоловіка і дружини, батька і матері; негативний досвід і негативний приклад ставлення до дітей і їхніх потреб у батьківській родині; нерозуміння сутності гуманних взаємин; відсутність умов для підвищення свого загальнокультурного і педагогічного рівня; відсутність забезпеченої мотивації до такої діяльності (нерозуміння того, для чого це їм потрібно), низький рівень педагогічної культури та виховного потенціалу родини.

Виховний потенціал та педагогічна культура батьків зумовлює і відповідні форми та методи виховання дітей. У своєму виборі того чи іншого методу і форми його реалізації батьки найчастіше суб'єктивно визначають їх ефективність. Так, багато батьків найчастіше звертаються до таких, не завжди ефективних методів, як повчання, моралізування, вимоги та накази. Батьки більш впевнені, що вони краще розуміють своїх дітей, ніж з цим погоджуються самі підлітки. Саме за таких обставин залучення механізму соціально-педагогічного патронажу, систематична робота фахівця безпосередньо з батьками та сім'єю в цілому дасть можливість підняти рівень педагогічної культури батьків, посилити можливості передачі соціального досвіду від старших поколінь молодшим, збагатити сімейне спілкування, виокремити педагогічні проблеми виховання і загалом підвищити міру впливу батьківської сім'ї на дітей.

У ході патронажу соціальний педагог разом з членами сім'ї визначає її виховний потенціал який характеризується такими структурними компонентами:

- усвідомлення батьками відповідальності за виховання дитини; орієнтація її на загальнолюдські цінності, спрямованість виховних зусиль на подальше життя дитини, враховуючи ті вимоги і труднощі, які необхідно буде здолати;

- наявність у батьків: психолого-педагогічних знань щодо завдань і методів виховання дітей, здатність застосовувати методи і форми впливу на дитину у відповідності зі змінами обставин її життя, уміння зрозуміти свою дитину і допомогти їй, поважне ставлення до неї і її права на самостійність, уміння об'єктивно оцінювати свого сина або дочку, знайомство з друзями дитини;

- регулярність контакту сім'ї і школи через посередництво соціального педагога, у зміст якого включається взаємоспівробітництво і взаємонавчання, самоорганізація і саморегуляція, самоосвіта і самовиховання батьків.

У кінцевому результаті перераховані компоненти є показниками психолого-педагогічної культури сім'ї та особливостей виховного впливу сім'ї на дітей.

Наступним важливим компонентом у спільній роботі соціального педагога з сім'єю є визначення її безпосереднього впливу на хід виховного процесу. Виступаючи як виховне середовище, сім'я повинна створити умови для фізичного і духовного розвитку дітей, організувати життя і діяльність дитини, сприяти та керувати розумовим, моральним, естетичним і трудовим розвитком дітей. Важливим є участь сім'ї у формуванні світогляду дитини із залученням до цього процесу культурно-просвітницьких закладів, засобів масової комунікації. Сім'я повинна сприяти організації різних видів діяльності дитини – навчальної, трудової, громадсько-корисної, рекреативної та ін.; формуванню власної педагогічної культури із забезпеченням інтуїтивного усвідомлення правильного педагогічного стилю, послідовної позиції батьків у вихованні дітей, уміння адекватно визначати мету і завдання виховання, зміст виховних впливів та помилки у виборі засобів, методів і прийомів виховання. Соціальний педагог повинен допомогти сім'ї з визначенням педагогічного стилю керівництва дітьми (авторитарний, демократичний, ліберальний, змішаний), а також ставлення дітей до педагогічного впливу на них сім'ї (позитивне сприймання, нейтральне, негативне, критичне).

Характерною особливістю виховного впливу сім'ї на дітей є стабільність його результатів. Так, позитивний характер виховання дітей впливає на їх навчання та трудову діяльність. Внутрисімейна атмосфера в цілому стає для дітей незамінною школою батьківства і материнства. Школа, а відповідно соціальний педагог, повинні виступити ініціаторами формування батьківської компетентності щодо виховання та розвитку особистості дитини.

Висновки. Таким чином, діяльність соціального педагога щодо патронажу сім'ї та дітей сприяє якісному формуванню соціально-педагогічної компетентності, педагогічної культури та виховного потенціалу сім'ї. На жаль, далеко не всі види сімейних дисфункцій піддаються корекції, і це залежить не тільки від недостатності або неадекватності зусиль фахівця соціально-педагогічної роботи. Іноді можна легко передбачити несприятливий прогноз результатів сімейного виховання, а деякі варіанти проблем можна вирішити на ранніх етапах соціального патронажу сім'ї, але вони ускладнюються, якщо їх довго не розв'язувати. Зрозуміло, що розв'язання сімейних проблем – це насамперед справа вільного вибору і відповідальної поведінки самих членів сім'ї. Тільки завдяки їх бажання формування батьківської компетентності у сімейному вихованні соціальна технологія може принести успіх.

Отже, незважаючи на проблемне поле, в якому існує сучасна родина, треба зазначити, що потенціал, який закладений в інституті сім'ї, в традиціях сімейного виховання, надає можливість конкретній родині, за кваліфікованої допомоги фахівця, створювати умови нормального, гармонійного зростання та розвитку дітей.

Використані джерела

1. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навч. посібник для ВНЗ / Л.М. Завацька. – К.: Видавничий дім "Слово", 2008. – 240 с.
2. Поніманська Т.І. Формування соціальної компетентності дитини / Т.І. Поніманська // Нова педагогічна думка. – 1998. – №2. – С.14-19.
3. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / [За ред. А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової]. – К., 2000. – 260 с.
4. Торп С. Коучинг: руководство для тренера и менеджера / С. Торп, Дж. Клиффорд. – СПб.: Питер, 2004. – С. 26-27.

Zavatska L.

CREATING SOCIAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF THE FAMILY AS ONE OF THE TASKS PEDAGOGICAL PATRONAGE

The article analyzed the task of the academic patronage for the formation of social and pedagogical competence of the family in the course of its educational function. Competence of parents in educating their children promotes a favorable psychological and educational climate of the family and its comprehensive performance in changing situations.

Key words: family, competence, socio-pedagogical competence, education, educational function, teaching nursing, teaching culture.

Стаття надійшла до редакції 7.10.2012